

O fardel da memoria de Conde Corbal

Por: Antón Mascato

Celebramos no ano 2023 o centenario do nacemento do artista pontevedrés Xosé Conde Corbal, quen no mes de abril dese ano faría cen anos de idade, de estar vivo, os mesmos que viña de facer a súa viúva Margarita Escuredo Lago, ela si activa e feliz de saber que unha parte da sociedade civil e institucional lembrou honrar a memoria artística e cidadá do seu compañeiro de vida.

Entre as actividades realizadas destacaron a iniciativa da Deputación de Pontevedra e do seu Departamento de Memoria Histórica (grazas María Ortega e Montse Fajardo) para reflexionar arredor das relacións entre Arte e Memoria a propósito da edición dunha obra que me atrevo a cualificar como extraordinaria, sen esaxeros, *O fardel da Memoria de Conde Corbal* da que imos falar neste traballo de *Aunios*.

Naceu, Xosé Conde Corbal, en abril de 1923, na rúa pontevedresa do Progreso, que lle será dedicada dous anos máis tarde do seu falecemento á memoria de seu avó Benito Corbal Estévez (Bora, Mourente, 1853-Pontevedra, 1926), político do Partido Liberal e empresario promotor de obras públicas e privadas, velái a Ponte da Barca, a Praza de Barcelos e tantas outras...

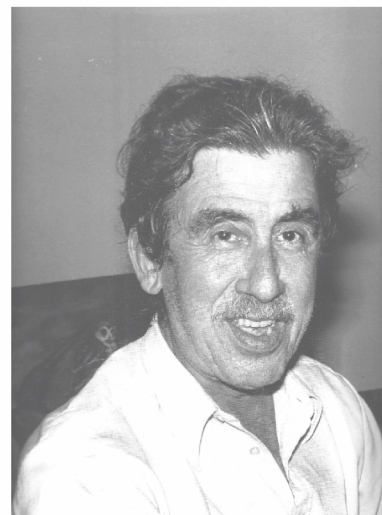
No mesmo predio de seu nacemento, acaroado ao cuartel da Garda Civil, vivían as familias Conde Corbal, no primeiro andar, e Fernández-Arruti, no segundo, das que eran cabeceiras seu pai e nai, José Conde Pérez e Trinidad Corbal Souto e quen será unha importante figura na República e no exilio, Bibiano Fernández Osorio-Tafall (Pontevedra, 1902-Cidade de México, 1990) e Josefina Arruti Viaño (Pontevedra, 1906-2003), a súa muller.

Osorio-Tafall acadou cargos de alta responsabilidade política como a alcaldía da cidade, a presidencia da Deputación de Pontevedra, deputado nas Cortes Xerais do Estado, presidente da Asemblea de Municipios para a redacción e aprobación do Estatuto de Autonomía para Galicia; tamén será subsecretario de Gobernación, Comisario xeral dos Exércitos... Xa exiliado en México, foi catedrático da Universidade Nacional Autónoma, director da FAO e subsecretario da ONU.

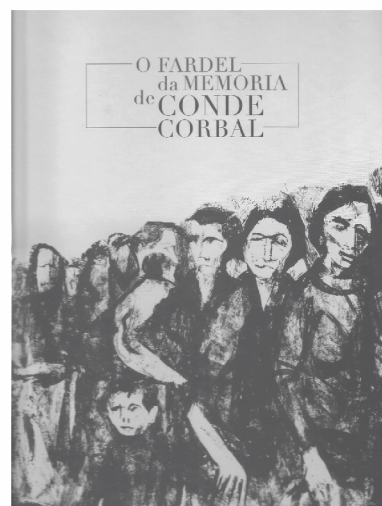
A veciñanza familiar con Bibiano Fernández Osorio-Tafall, facilita que Corbal acuda con asiduidade ao estudio e laboratorio de bioloxía que este tiña na rúa da Michelena, onde aprende a técnica do debuxo científico do que chegará a ser un especialista. Andando o tempo desenvolve unha importante obra vencellada á fauna, flora, ciencias naturais e bioloxía...

A influencia de Osorio-Tafall vai máis alá da creación artística e científica, é o responsable directo da escolla de Corbal, cando xa estaba no exilio o seu mentor, por facer a carreira de Ciencias Químicas na Universidade de Santiago, que comeza en 1940. Sendo máis intensa a vontade de ser artista, renuncia aos seus estudos universitarios, despois de probar na Facultade de Dereito, e facer finalmente Maxisterio, que nunca exercerá, mais do que tira proveito optando por crear arte con finalidades pedagóxicas nomeadamente na súa obra gráfica. Nela preocúpase por devolverlle á sociedade á que pertence a riqueza e variedade do seu mundo: aves, peixes, gando, réptiles; árbores, flores, arbustos, follas; capelas, igrexas, catedrais, torres, pazos, vivendas, rúas, fontes, hórreos, cruceiros; labores agrarios de mulleres e homes e lances mariñeiros, traballos da conserva, barcos, dornas, gamelas, portos, fábricas; retratos, escenas eróticas; carteis, planos e cartografía turísticas; páxinas literarias, esperpentos de Valle Inclán... e este O fardel da guerra no que se adianta en trinta anos aos traballos de denuncia das atrocidades franquistas e á recuperación da Memoria histórica.

Casado con Margarita Escuredo con quen chega a ter once fillas e fillos, frecuenta a vila do Grove, onde reside o seu sogro Eugenio Escuredo Lastra, dono da fábrica de Cerámica Artística Gallega en Cesures, na que colaboran Maside,

Xosé Conde Corbal, en 1975.
Arquivo Antón Mascato

O fardel da memoria

Castelao, Asorey. No Grove, Eugenio Escuredo é o fundador da fábrica de conservas “Yago” no Porto de Meloxo. Nesta vila prepara o Corbal as súas primeiras exposicións que realiza a comezos de 1960. Pintará tamén no Grove, a finais da década de 1970 e nos primeiros anos de 1980 a serie O fardel da Guerra, un total de 88 imaxes de forte pegada expresionista que realiza aínda estremecido polo horror da súa infancia e intuindo que non van traerlle máis que desprezos de certa burguesía pontevedresa que nunca lle perdoará o que consideraba unha traizón aos da súa “clase”.

ABARATAR A ARTE, DEMOCRATIZALA, SOCIALIZALA.

Xosé Conde Corbal intúe que a arte tiña xente interesada que non podía pagar os elevados prezos dunha obra única, dun orixinal, polo que era necesario abaratala, democratizala, ou socializala, que as tres definicións lle son ben acaídas, para facer posible a súa adquisición por parte de xentes humildes, sen capacidade para investir en cadros orixinais. Ponse así a investigar en técnicas de reprodución, de copiado dos orixinais, e chega, logo de moitas experimentacións, a unha creación orixinal á que se vai dedicar con esmero: a impresión en máquina de offset, partindo dun orixinal que crea non sobre os tradicionais lenzos, táboas, cartolinas ou papeis, senón sobre un acetato, un plástico transparente, mesturando tinta acrílica de cor negra e látex, e no que perfila, pinta ou racha... segundo conveña ao resultado estético que pretende.

O feito de non usar as películas negativa e positiva, coa novidosa técnica á que chegou Conde Corbal, é unha interesantísima descuberta do artista que lle posibilitou non só un importante aforro de custes, da orde do 40 % do total do proceso de impresión, senón que lle permitiu controlar todo o procedemento artístico ata a fase de copiado de orixinais, afeito como estaba -máis ben canso- a ver nas reproducións das súas obras, tramados, desenfocados, saturacións de punto, lavados, queimados e outros defectos derivados do deficiente proceso fotomecánico das cámaras industriais de obtención de fotolitos.

O FARDEL DA GUERRA.

Ata aquí unha introdución á obra gráfica de Conde Corbal; vimos o seu guieiro, as súas técnicas, preocupacións, actividades... mais este é un relato que pretende introducir o extraordinario cartafol editado co título *O fardel da guerra* no ano 1987, con 88 láminas, máis unha de portadaña numerada e asinada polo autor, outra para o índice e a terceira para un texto introdutorio no que di:

“Hai anos que este fardel de gravados viaxa comigo. Contén unha visión da Guerra en Galicia, e do rastro de loito e terror que a acompañou. Na porta desta serie puxen a figura de Ramón María del Valle Inclán que foi quen me había guía-la man na comprensión e na emoción daqueles anos”.

O álbum de 1987 case non circulou. Editados polo autor uns centos de exemplares non tivo xente que o adquirise, nin sequera nas dúas exposicións que se prepararon naquel ano, no Museo de Pontevedra (en marzo) e no Museo do Pobo Galego (en abril). Nin moitas visitas, nin recensións de prensa, nin críticas... O silencio como resposta, a indiferenza do público e as manifestacións bruscas de desprezo polas persoas que se sentiron afectadas ao vérense deformadas no espello do seu propio esperpento. Un boicot dirixido por determinado ex galeguista e falanxista pontevedrés, con cargos municipais.

Algareos dos falanxistas

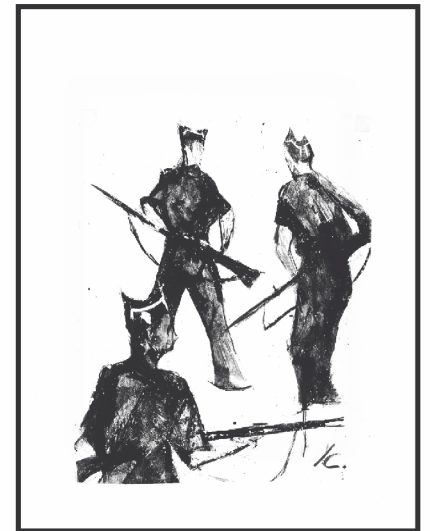

Era aquela unha obra en formato grande (25 x 34 cm.), impresa sobre cartolina de 125 gramos a unha tinta, no interior, e co cartafol tamén en cartolina gráfica impresa a dúas tintas. A frustración de Conde Corbal foi intensa ao comprobar que aquel traballo inxente non acadaba o suceso que tanto ansiaba o artista. Por riba daquela decepción estivo o feito de dedicarlle os recursos económicos derivados da venda da vivenda familiar, a súa metade na partilla da herdanza compartida co seu irmán o médico Manuel Conde, na rúa Benito Corbal, a este proxecto ruinoso, o que ao cabo rematou sendo máis doloroso xa que ocasionou unha elevada perda no económico.

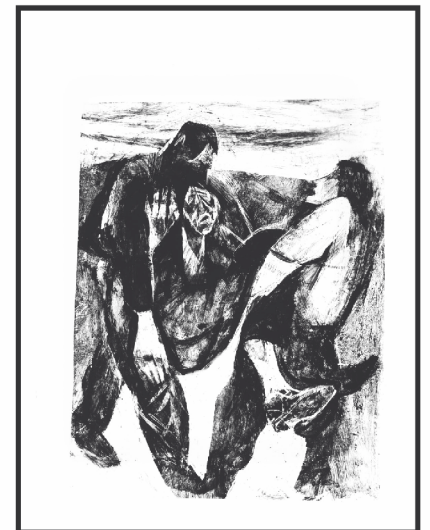
Por iso era tan importante celebrarmos, neste 2023, o Centenario de Conde Corbal coa publicación deste traballo *O fardel da Memoria de Conde Corbal* que quixemos contextualizar, acompañar, con textos de moi diferentes autorías, na que hai xente de historia, da literatura, a investigación, o ensaio, da música, a poesía, o xornalismo, o ensino, o activismo cultural, a filoloxía e no que tamén inserimos textos de Carol S. Maier, de Antón Castro, de Carlos Casares e de Gustavo Luca, que nos pareceron ben acaídos mesmo como homenaxe a quen entendeu o valor da súa obra. Beizón pois a ela e a eles, e a Dionisio Pereira, Ana Cabana, Patricia Arias Chachero, Xoán Carlos Garrido, Lupe Martínez, Aloia Ínsua, Carlos Méixome, Alberto Avendaño, Xosé Ramón Paz Antón, María Victoria Martins, Xosé Enrique Acuña, Susana Sanches Aríns, Uxía Senlle, Montse Fajardo, Xosé Álvarez Castro, Cruz López, María Obelleiro, Lola Varela Salgado e Héitor Picallo, ás que acompaño nesta crónica esclarecedora do “rastros de loito e terror” coa que complementamos a información das imaxes e homenaxeamos a Xosé Conde Corbal. Cunha ampla presenza de mulleres en temas como o da Memoria que ás veces semella ser un “asunto de homes”.

Nesta crónica do terror, o artista pontevedrés, non esqueceu ningún dos episodios que presenciou e padeceu de preto, dende o acoso á súa vivenda para “incomodar” á familia Fernández Arruti, ás diferentes circunstancias nas que se desenvolveron os sucesos dende a sublevación militar de 1936, porque en Galicia efectivamente non houbo guerra no que se refire aos campos de batalla, só represión desapiadada, mais houbo moita xente galega que foi vítima desa guerra iniciada en xullo dese ano. Velaí o rexistro trágico de Pepe Conde, expresado no ronsel das personaxes e violencias que estarreceron a calma e o progreso.

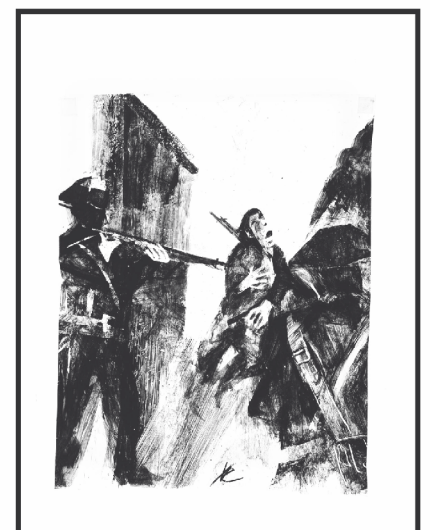
Foi a vinganza das ideas de fraternidade, laicismo, educación pública e luz nas tebras, foron as pantasmas que volveron para quedar cando menos corenta anos máis. Aquí está a militarada toda, co bando de guerra e os desfiles en farda caqui, as forzas para policiais da Garda Cívica e a Falanxe, as persecucións, detencións, encarceramentos, os crimes, “paseos” e fusilamentos, os fuxidos e as que lle deron apoio, a guerrilla, os sucesos bélicos, a dor familiar, as viúvas e a orfandade, os feridos e hospitais, a represión do maxisterio, os campos de concentración, os xuízos sumarísimos, a caridade eclesiástica e a súa complicidade co terror, a primeira liña de fogo e a retagarda, as persoas que se beneficiaron economicamente e as responsables por aclamación ao fascismo alzado en armas, o uso dos símbolos como as bandeiras, cantos, himnos e danzas, as mobilizacións de quen estaba a favor, as colas que non saían no NODO, os amores militares e o rancho, os cregos e monxas adoutrinadores na nova fe, e Franco, sempre o “xeneralísimo”, claro que si. Nada esqueceu Xosé Conde Corbal nesta crónica súa da Memoria pintada en negro expresionista, dende a dor, dende a consciencia do desastre, tomando o esperpento como espello no que mirar.

Na procura dos roxos

Recollidos polos seus

Collérono ó cruza-la raia